

### Pota do narodopisnega gradiva

Etnolog ni v enako srečnem položaju kakor, postavim, umetnostni zgodovinar. Tega njegovi objekti potrpežljivo čakajo, kolikor seveda kljubujejo tako imenovanemu zobu časa ali jih ne uničuje neuvidevna okolica. Etnolog pa ima v pretežni meri opravka z gradivom, čigar nosilci so živi ljudje; ti pa se spreminjajo, starajo in — kar je zelo usodno — umirajo. Z njimi odhaja v grob in s tem v večno pozabo nešteto neznanih zadržanj, nešteto neznanih vednosti, ki so ravno predmet etnološke vede. Le sorazmerno majhen del etnološkega gradiva ima svojo fizično eksistenco; to sodi v območje snovne kulture in je morda manj obstojno kakor umetnostni spomeniki, a je vendar laglje dosegljivo in v veliki meri že evidentirano, v muzejih dostopno znatno delu raziskovanju. Drugače je, kakor znano, z gradivom iz duhovne in družbene kulture. Ta svet je, lahko rečem, brezmejen. Že v sedanjosti ga praktično ni mogoče do konca zajeti, v preteklosti pa se nam sploh izgublja v meglo davnine.

Etnolog ima torej, posebno se se ne omejuje na raziskovanje snovne kulture, opravka z delikatnim, zelo variabilnim, včasih težko prijemljivim gradivom, ki dopušča nešteto odtenkov in zahteva nemalo krat in vencioznosti, da, celo intuicije pri vzpostavljanju nejasnih, morda že povsem zabrisanih zvez, pri čemer mora obvladati tudi tuje gradivo.

Kakor v vsaki vedi, tako je tudi v etnologiji osnovne važnosti, da poznamo pota, ki vodijo do gradiva.

1. Prva pot, ki jo je moral ubrati prvi etnolog ali njegov predhodnik, je terensko raziskovanje. Zadošča že pogled v literaturo, ki jo navajajo posamezna poglavja v »Narodopisju Slovencev« 1-II, da spoznamo, koliko marljivih zbiralcev smo že imeli od Valvasorja dalje. Vsi ti zbiralci so bili vsak po svoje terenski delavci, vsi so vsak v svojem kraju ali v svojem okolišu orali ledino, rezali vsak svojo brazdo. Posebno od romantike dalje se lahko pohvalimo z lepim številom bolj ali manj vestnih, bolj ali manj uspešnih zapisovalcev. V tem pogledu smo kar dostojno stopali v štrice z drugimi narodi. Ta velikanski opus pa je raztresen po neštetihi časopisih, prav malo ga je v knjižni obliki, da ne govorim o prav redkih rokopisnih zbirkah. Ne-

ki inozemski kolega mi je nekoč izjavil: »Mi vsi živimo še danes od gradiva, ki so ga zbrali romantiki.« Dasi sem mu lahko odgovoril, da za nas to povsem ne velja, ker se po vojni po zaslugi Etnografskega muzeja (EM) organizirajo pri nas vsakoletne kompleksne terenske ekipe, sem mu v srcu vendarle moral pritegniti. Kaj bi namreč, ako bi ne imeli zbranega gradiva, ki so ga marljivi etnografi zbrali v teku prejšnjega in še v prvi polovici našega stoletja? Res je za nami že delo 17 ekip Etnografskega muzeja in delo ekip provincialnih muzejev v Celju, Mariboru, Kranju in Murski Soboti. Vse te ekipe so opravile velikansko delo, toda do tega dne je gradivo, ki so ga zbrale, praktično še nedostopno, če izvzamem del gradiva celjskega muzeja. Gradivo namreč, kolikor vem, še ni obdelano, kaj šele, da bi bilo publicirano ali vsaj brez težav v študijske namene na voljo. Kljub obilnemu terenskemu delu zadnjih 15 let nam ostaja pot do po vojni zbranega gradiva zaprta. Realna pot nas torej vendarle vodi najprej k tiskanim objavam zbiralcev od Valvasorja do Kotnika.

Prvi poskus, da bi te raztresene objave strnili, je bilo »Narodopisje Slovencev«. Dobrišni del poglavij pa je, žal, zlasti v prvem delu opustil znanstveni način uporabe tiskanih virov. Zgolj sumarično navajanje bibliografije brez podrobnih citatov uporabljenih mest onemogoča kontrolo in povzroča zamudno iskanje. Podobno pot kakor urednik »Narodopisja Slovencev« dr. Rajko Ložar sta ubrala Metod Turnšek v svoji zbirki »Pod vernim krovom« I-IV (1943 do 1946) in Vinko Möderndorfer v, žal, nedokončani zbirki »Verovanja, uvere in običaji Slovencev« (V. 1946 — II. 1948). Relativno nedvoumni in zanesljivi so v obeh delih samo prvič objavljeni lastni zapisi ali po vprašalnicah zbrani podatki avtorjev. Navajanje tiskanih virov je namreč spet samo bibliografsko in ne dovoljuje kontrole. Ta hiba me je že pred blizu 15 leti nagnila, da sem predlagal SAZU, naj ustanovi »Slovenski narodopisni arhiv«, za katerega naj bi se med drugim pregledali vsi slovenski tiskani viri in se izpisali ter uredili po geslih. Prav ta predlog je menda pobudil ustanovitev Komisije za slovensko narodopisje, iz katere je nastal sedanji Institut za slovensko narodopisje

### Ljudska pesem in naša mladina

V 11. številki letošnjih Naših razgledov smo na str. 255 pod naslovom »Učitelji o problemih kulture« brali tale odgovor iz Maribora:

Opaziti je, da pri mladini izumiranja smisel za narodno pesem, poznavanje domače kulture.

Ta ugotovitev žal ne velja samo za Maribor. Tudi v našem majnem podeželskem mestecu je dvorana ob nastopih zborov s programom ljudskih in umetnih pesmi le malo zasedena, ob nastopih popevkarjev pa se tepejo za vstopnice. Mladi fantje v družbi popevajo ameriške, italijanske, mehičanske idr. popevke. Našo ljudsko pesem je slišati le še ob plačilnih dnevih iz gostiln v poznih nočnih urah iz okajenih grl — v kakšnem tonu, si lahko mislite.

Naši dijaki (učiteljski študenti) se uče ljudskih pesmi v šolskem zboru, vrednote ljudske kulture jim skušamo predložiti pri pouku materinščine. Toda na ekskurziji se je vrstila popevka za popevko, ko da se peljemo konkurirat v San Remo. Od »Bernardine« do »Sedem dolgih dni« in kaj vem, katere še. Predlagal sem za spremembo še kakšno domačo ljudsko. No, milost je našla samo »Terezinka«, za druge so pa ugotovili, da so zguljen dolčas in spet udarili »Sedem dolgih dni...«

Zamislil sem se, ali bo poslej naša mladina res zaživela le v ritmu lahkotnih popevk? Ali smo res brez moči proti tej amerikanizaciji duha in srca? Prepričan sem, da vrednote ostanejo slej ko prej vrednote, le pot do njih je spriču površnosti in pospešenega ritma atomske dobe naša mladina vedno težja. Zato pa je toliko večja dolžnost nas vseh, posebno pa vzgojiteljev, da ji to pot kljub vsemu utremo. Najti bo treba nove, prikupnejše metode posredovanja vrednot domače kulture in naš trud gotovo ne bo zaman.

Janez Dolenc

(ISN). Proo delo prootne Komisije je bilo zbiranje gradiva za Slovensko narodopisno bibliografijo in izpisovanje gesel s kratkimi povzetki vsebine. Šele čez nekaj let je moglo dobiti to delo konkretnije oblike v Arhivu slovenskih ljudskih pripovedi in v Arhivu slovenskih ljudskih običajev, ki ju ustanarja sedanji ISN s sistematičnim izpisovanjem dose-

(Nadaljevanje na 16. strani)

(Nadaljevanje s 15. strani)

danjih tiskanih virov. Dasi v ISN že nekaj let delamo v tej smeri, se še ne moremo pohvaliti, da bi bili blizu konca. Moralo bi nas biti vsaj še enkrat toliko, da bi mu bili kos. O drugih arhivih, ki jih predvideva delovni program ISN, sploh ni mogoče govoriti. Navzlic težavam pa vendarle drži, da prvo pol, pot do tiskanih virov, v ISN sistematično ubiramo in da bomo, tako upam, imeli nekoč v kartotečni obliki in pregledni klasifikaciji izpisano in urejeno vse naše narodopisno gradivo iz tiskov od Valvazorja dalje.

2. Drugo pot do narodopisnega gradiva odpirajo pisani ali rokopisni viri. Med njimi so na prvem mestu arhivi. Že pred leti je pokazal naš münchenski kolega, znani dr. Hans Moser, kakšno bogastvo hranijo za etnologa stari arhivi: rodbinski, župnijski, diecezanski, samostanski, mestni, trški, cehovski itd. Njemu je sledil njegov koroški soimenjak dr. Oskar Moser, ki se lahko pohvali z bogatimi izpiski iz koroških arhivov. V Gradcu je naš rojak dr. Franz Leskosehek izpisal gradivo iz štajerskih arhivov, ki se z njimi zdaj s pridom okorišča v številnih sestavkih o ljudskem življenju nekdanje Štajerske.

Pri nas smo s tem delom močno zaostali. Ne samo zato, ker ni vablivo, ker je nehalno in mučno, ampak zato, ker zanj nimamo ljudi. V arhivu lahko presediš ure in ure, izgubljaš oči in živce nad težko čitljivimi arhivalijami in še utegne biti bera nad vse borna. Kar nas je akcionih etnologov, kratko in malo zlepa ne najdemo časa, da bi ga mogli žrtvovati za dolgotrajno arhivsko delo. In vendar ključje vsaj štirje arhivi: ljubljanski kapiteljski, mariborski škofijski in ljubljanski mestni pri nas doma, pa štajerski deželni arhiv v Gradcu, da bi jih čimprej izčrpali. Brez dvoma bi dobili v njih bogato, doslej neznano gradivo, ki utegne bistveno dopolniti naše dosedanje znanje o starosvetnem življenju našega ljudstva. Po zaslugi upravnika ljubljanskega Mestnega arhiva dr. Sergeja Vilfana bo to delo v njegovem arhivu zanaprej olajšano, opraviti pa ga bomo morali mi. Naš arhivski delavec Modest Golia se je pred časom lotil sistematičnega izpisovanja iz ljubljanskega kapiteljskega arhiva in letos to delo nadaljuje. Pred leti sem po naključju zašel v lavantinski škofijski arhiv v Mariboru in kar po vrsti odkrival neprecenljivo bogastvo narodopisno bogatih virov. V Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu ležijo odgovori na anketo nadvojvode Ivana iz prve polovice prejšnjega stoletja. To gradivo, znano kot »Göthova serija«, sem pregledal že pred nekaj leti in prepisal izpiske iz njega v Štajerskem narodopisnem muzeju. Tiskana izdaja tega gradiva je zagotovljena pri SAZU. Mimo teh štirih arhivov hranimo osekakor tudi Državni arhiv Slo-

venije v Ljubljani, arhiv ljubljanskega frančiškanskega samostana in še marsikateri drug arhiv v Sloveniji (Maribor, Celje), a tudi izven nje (Trst, Gorica, Videm, Cedad, Padova, Celovec) veliko dragocene- ga gradiva, ki ga bo prej ali slej treba zajeti.

3. Tretjo pot do gradiva predstavljajo rokopisne zbirke. V preteklosti in celo v neposredni preteklosti smo tudi pri nas zmerom imeli posameznike, ki so iz lastne pobude zapisovali krajevne zanimivosti. Med njimi so zanimivi in dragoceni rokopisi tudi iz preproste roke. Žal, takih rokopisov ni dosti v evidenci. Potruditi se bo treba, da rokopisne kronike, spomine in podobne rokopise otmemo pozabe in rešimo pred uničenjem, jih izpišemo in izpiske uvrstimo v naše listkovno gradivo.

4. Četrta pot je tista, ki sem se ob njej najprej ustavil, tista, ki je na začetku vsakega zbiranja gradiva in bo ostala osrednja in najpomembnejša, dokler bo kad etnograf na svetu — pot terenskega dela. Rekel sem že, da gre hvala in priznanje EM v Ljubljani, da je takoj po osvoboditvi začel organizirati kompleksne ekspedicije v določene okolišne Slovenije. Tega načina v predaprilski Jugoslaviji nismo poznali in zanj tudi ni bilo sredstev. Zato pomenijo ekipe EM v Ljubljani in drugih muzejev v Sloveniji ter Glasbeno narodopisnega inštituta neprecenljivo obogatitev in razširitev našega raziskovalnega dela sploh. Glasbeno narodopisni inštitut je zlasti v zadnjih letih na številnih terenskih pohodih bistveno pomnožil in dopolnil staro zbirko Odbora za nabiranje slovenskih pesmi izpred petdesetih let. Naš ISN v tej smeri ne more konkurirati, ker zaradi pomanjkanja sredstev na kake večje terenske poti sploh ne moremo misliti. Mimo ustanov ne smemo pozabiti individualnega dela nekaterih naših kolegov.

5. Naslednja pot, ki jo je ubral zlasti naš ISN, pa so pisane ankete, vprašalnice, razposlane osebam, od katerih pričakujemo ali ki o njih vsaj domnevamo, da nam bodo ustregle z odgovori. O tem načinu in o informacijah sem obširneje pisal v zadnji (2.) številki našega »Glasnika«. Teh izvajanj ne bi ponašal, poudaril bi samo, da vprašalnice samo v neki meri nadomestijo terensko delo. Najbolje je, da podatke z vprašalnic preverimo in dopolnimo s terenskim delom. Tako nam rabijo odgovori na vprašalnice kot dragocen kazipot pri terenskem delu. Vse je kajpak odvisno od informatorjev, od njihove strokovne zanesljivosti in od njihove vestnosti. Se zmerom vztrajam pri mnenju, da bi ustanovitev solidnega informatorskega omrežja koristila vsem našim etnografskim ustanovam.

6. Ne najmanj zanimivo pot do etnografskega gradiva odpirajo naši likovni spomeniki. Tu mislim na naše freske in na druge umetnine

visoke umetnosti, a tudi na predmete ljudske umetnosti, ki so sami po sebi že etnografski predmeti: predosem naše panjske končnice, naše slike na steklo, naše ljudske plastike. Na tem področju si etnolog in umetnostni zgodovinar podajata roke. Zdi se mi, da bo tudi pri tem gradivu treba misliti na etnološko zasnovano inventarizacijo v poštev prihajajočih spomenikov in predmetov ljudske umetnosti. Listkovni arhiv tega gradiva bi dostikrat olajšal raziskovalno delo. Posebno bi morale biti naše panjske končnice predmet naše intenzivne skrbi. Ko bi kateri koli drug narod imel takšno zakladnico ljudske umetnosti s takšnim bogastvom etnološkega gradiva, bi uganjal kult z njim. Mi pa imamo panjske končnice raztresene v Ljubljani, kjer hrani EM dve največji zbirki, v Kranju, Celju, Radoljici, Škofji Loki, na Dunaju, v Gradcu in Celovcu. Študij motivov je zato skrajno težaven, ker ti sam seznani le malo, kdaj pomaga. Skrajni čas bi bil, da zberemo vse primerke panjskih končnic v centralni baroni diateki, ki bi imela svoje mesto v EM v Ljubljani. Isto velja — dasi z manjšo nujnostjo — za naše slike na steklo, za ljudsko plastiko in morda tudi za ljudsko ornamentiko.

Kakor področje ljudske umetnosti in kakor etnološko zanimivi likovni spomeniki bi morali biti tudi predmeti snopne kulture iz fundusov vseh naših muzejev zajeti v nekakem centralnem listkovnem arhivu s sedežem v Etnografskem muzeju v Ljubljani.

7. Še ena pot nam ostaja, pot, ki je važna pri interpretaciji in primerjalnem študiju našega slovenskega gradiva. To pot nam odpira literatura — periodični in knjižni tisk. Iz literature si pridobivamo — mimo teoretičnih in praktičnih napotkov, metodoloških smernic, idejnih razčiščenj, obzorja po prostornem svetu naše vede — zlasti primerjalno gradivo. Ne samo tuja literatura, ki nam vse to nudi, tudi domača literatura mora čimprej priti v našo evidenco. Iz nje izpisujemo domače gradivo, moramo jo pa že enkrat zajeti tudi v kar se da popolni bibliografiji. Slovenska narodopisna bibliografija bi obsegala knjižne tiske in članke v periodikah od začetkov dalje in bi se sproti dopolnjevala. Ta bibliografija je, kakor znano, že začeta in čaka v ISN na nadaljevanje, se pravi, na človeka, ki bi se ji utegnil posvetiti. Nekaj drugega, nad vse koristnega pa se realizira izven nas in brez našega sodelovanja. V nastajajočem Centralnem katalogu NUK se stekajo bibliografski listki knjižnih tiskov in periodik iz vseh bibliotek na ozemlju LRS. Etnološki oddelek tega kataloga bo omogočil takojšnjo ugotovitev, ali določeno delo ali časopis v Sloveniji eksistira in v kateri biblioteki ga je moč dobiti.

Dr. Niko Kuret

Slovensko etnografsko društvo je v letošnjem letu priredilo v Ljubljani, dne 17. junija 1961 drugo posvetovanje slovenskih etnografov. Uvodni in hkrati edini referat je imel dr. Niko Kuret. Ker so se posvetovanja udeležili v glavnem samo zastopniki etnografskih ustanov, referentova izvajanja pa gotovo zanimajo ne samo člani društva, ampak tudi druge bralce »Glasnika«, smo objavili referat skoraj v celoti (str. 15–16).

Izvajanjem dr. Kureta je sledila zelo živahna in plodna diskusija, ki se je bolj ali manj dotaknila vseh opisanih poti do narodopisnega gradiva. Glede evidentiranja in izpisovanja gradiva iz arhivskih in drugih virov so se diskutanti strinjali, da bi bilo treba izpisovati dobesedno in upoštevati ne le ožje etnografske, ampak tudi sicer pomembne kulturno zgodovinske podatke. Ko so pretresali možnosti za tako delo, so prišli do zaključka, da bi bilo zanj treba več sposobnih in postrivilnih delavcev, zlasti pa denarnih sredstev. Ker smo za eno kakor za drugo v zadregi, ni videti, da bi mogli z realizacijo kaj kmalu in v večjem obsegu računati.

Več možnosti je za organizacijo informatorskega omrežja. Govorilo se je, da bi pri sestavljanju seznama informatorjev morale sodelovati vse ustanove, ki razpolagajo z ustreznimi podatki; da bi bilo treba pregledati dosedanje odgovore na vprašalnice; pretresale so se možnosti, da bi dobljeno gradivo objavljali in da bi preko časnikov našli stik s požeželjem, preko šol in mladinskih listov pa z mladino; nekdo je sprožil vprašanje večje zanesljivosti šolanega ali preprostega informatorja in možnosti, da bi preproste informatorje s kakšnimi tečaji ali sestanki pripravljali za informatorske posle; govorilo se je tudi o tem, kako si je organizacijo informatorskega omrežja zamislilo Etnološko društvo Jugoslavije za Etnološki atlas.

Končno je bilo sklenjeno posvetiti se predvsem organizaciji informatorskega omrežja, kar je trenutno najlaglje izvedljivo. Najprej bo treba urediti kartoteko dosedanjih informatorjev, t. j. prizadevnih posameznikov, ki so odgovarjali na »Glasnikove« vprašalnice in podobne ankete. Kartoteka naj bi bila urejena po etnografskih panogah, tako da bi bilo videti, pri kom naj za določena vprašanja iščemo podatkov. Dopolnjevala naj bi jo karta slovenskega ozemlja, iz katere bi bilo razvidno, kje so v omrežju večje »luknje«, ki bi jih bilo treba postopoma »zakrpiti«. »Krpanje« naj bi bila naloga vseh etnografov, ki hodijo na teren in imajo priliko najti primerne domačine. Ta provizorična kartoteka bi postala osnova za bodoče široko in gosto razporedeno informatorsko om-

Na vprašalnico Ljudski plesi na Slovenskem v Glasniku št. 1 za leto 1960/61 smo dobili odgovor skoro iz vseh slovenskih pokrajin. Zastopana je Gorenjska, del Koroške (Mežiška dolina), Primorska, Dolenjska, Štajerska in Prekmurje. Posebno izčrpna so poročila iz krajev: Bohinjska Bistrica, Naklo pri Kranju, Bukovščica, Rakitna, Špitalič v Tuhinjski dolini, Prevalje, Postojna. Godovič nad Idrijo kakor tudi Videm pri Ptuj in Odranci v Prekmurju.

V poročilih je nekaj prav zanimivih podatkov tako n. pr. iz Vidma pri Ptuj o plesanju »vrtca« s prižganimi svečami na romanjih. Na primicijah plešejo z novomašnikom skupaj »čindaro«, t. j. ples, kjer se sprimejo za roke. Prvi plesalec vodi dolgo vrsto za seboj, kakor je opisal to svoj čas France Marolt o »čindari« v Preleki: »... rojna vrsta zavaluje preko ogradi, se izvija v čudnih okretih na travnik, ovijajoč drevesa, škednjak, uljnjak, šine skozi hlev, priklet, kuhinjo, nazaj v uto, prepleza stole, mize plotove in se zažene nazaj v polje.« Dalje se kača zavija v polža, ki se izmotava skozi »vratca«, t. j. pod dvignjenimi rokami dveh plesalcev. Istotako omenja »čindaro« poročilo iz Odranc v Prekmurju. Ples enake oblike, ampak z drugimi imeni, poznajo v drugih slovenskih pokrajinah pri svatbah. Pri terenskih raziskavah Glasbeno narodopisnega inštituta smo ugotovili, da se spominjajo tega plesa ali ga še plešejo na svatbah ponekod na Dolenjskem (Dobropolje, Loški potok), v Beli krajini (Fara-Vas ob Kolpi), na Gorenjskem (Ihan, Križevska vas na Moravskem), v Horjulu in Loški dolini na Notranjskem in to pod imenom »skolo«. Morda ga pod kakšnim drugim ime-

nom poznajo še kje drugje. Za podatek o tem bi bili hvaležni.

Pri tej priliki bi radi naše poročevalce opozorili na dvojje. Mnogi morda razumejo pod besedo ples samo ples v ožjem smislu, n. pr. vrtenje parov ob muziki ipd. Toda kakor se znanstveno raziskovanje ljudske glasbe ne more omejiti samo na pravo pesem ali igranje na neki instrument, ampak zajema vse glasbene zvočne pojave v širšem smislu (n. pr. vrskanje, klicanje ali vzpodbujanje živali, recitiranje kakih obrednih tekstov, piskanje na preprosta zvočila itd.), tako moramo za raziskovanje plesa v širšem smislu opazovati tudi vse preprostejše pojave plesnega gibanja (n. pr. skakanje ob pustnih običajih, predpisani obhodi okoli določene osebe na svatbi, vitje kače itd.). Tak pojavi so velikokrat ostanki nekkih starinskih šeg in plesov, ki nam lahko marsikaj pojasnijo. Zato je bilo za nas zelo zanimivo poročilo o svatbenem običaju v Tuhinjski dolini: »Ko nevesta pride od poroke, jo pred hišnimi vrati čaka hišna mati z okrašenim štrukljem na vilicah. Izroči ga drugu, da z njim zapleše v levo trikrat okoli neveste. Drug nato štrukelj podari revnemu otroku, fantku ali deklici.« Pomen tega pri ljudeh ni znan.

Drugič seveda so za nas važni vsi točnejši podatki v zvezi s plesom, n. pr. kje se pleše, kdo pleše in kako, kakšen pomen se pridaja temu ali onemu gibanju, kakšne izraze uporabljajo za vse to itd.

V poročilih, ki smo jih prejeli, so za nas zanimivi ljudski izrazi za plesanje. Največkrat pravijo »plesati«, na Gorenjskem in Primorskem je v rabi »zasukati se«, »zavrteti se« ali »zaplesati«. V nekaterih krajih teh dveh pokrajin poznajo vse navedene izraze hkrati, dočim v Mežiški dolini »rajajo«, na Štajerskem in v Prekmurju uporabljajo poleg »plesati« tudi »tancati«.

Skoro v vsakem poročilu je omenjeno, da so na kresni večer odrasli ali samo otroci plesali ali skakali okoli ognja ali čezenj. Skok čez kres je n. pr. v Rakitni pomenil za deklet bližnjo poroko; v Tuhinjski dolini včasih dekleta niso smele »na kres«, če že niso dvakrat oplele prosa. V Naklem pri Kranju je smel skočiti čez kres samo fant, ki je plačal fantovščino. To je bil krst dekca v fanta, ki si je s tem pridobil pravico, da sme na vas. V večini vprašalnic pomen tega ni naveden, morda je neznan ali pa se poročevalcu ni zdelo vredno poročati.

Na veliko število odposlanih izvodov smo dobili le 24 izpolnjenih vprašalnic. Vse tiste, ki nam jih še niso poslali, prosimo za poročilo in se vnaprej zahvaljujemo, kakor tudi vsem, od katerih smo prejeli tako vestno in natančno izpolnjene.

ZK

SM

# Slovenski etnografi na razpotju

Poročilo o obnem zboru Slovenskega etnografskega društva

Redni letni občni zbor Slovenskega etnografskega društva (SED) je bil letos 18. junija 1961 ob 9. uri na sedežu društva, v prostorih Glasbeno narodopisnega inštituta v Ljubljani. Žal je bila udeležba zelo majhna, kar članom nikakor ni v čast. Da se razumeti, da ni bilo oddaljenih s podeželja. Težko pa bi opravičili odsotnost onih iz bližnjih krajev in še celo iz Ljubljane. Mar niti enkrat na leto ne čutijo potrebe, zanimati se za delo društva, katerega člani so?

Vodstvo obnega zbora je bilo poverjeno ravnatelju celjskega muzeja tov. Antonu Stupici kot delovnemu predsedniku. V kandidacijsko komisijo oziroma v volilno komisijo sta bila izbrana tov. dr. Hrovatin in dr. Matičetov, posle zapisnikarja pa je prevzel magnetofon.

Po uvodnih formalnostih je podal predsedniško poročilo tov. dr. Valens Vodušek. Omejil se je na prikaz splošne problematike društva, ki je v preteklem letu doživljalo občutno krizo. Začela se je z odtegotvovanjem nekaterih članov in celo odbornikov društvenemu delu takoj po lanskem obnem zboru, čeprav je imel odbor takrat v delu važno nalogo, ki je morala zanimati vse aktivne etnografe. Slo je za izdelavo predloga o bodoči organizacijski obliki etnološkega dela pri nas, o bodočem ožjem sodelovanju ali morebitni združitvi etnoloških ustanov v Ljubljani. Jeseni 1960 pa je bil napovedan sestanek o ustanovitvi slovenske podružnice Etnološkega društva Jugoslavije (EDJ), o katerem odbor SED ni bil niti obveščen, še manj nanj povabljen. Ker je odbor smatral, da je celjenje sil glede na obstoj SED, ki ima v svojem okrilju vse slovenske etnografe, nepotrebno in škodljivo, je s posebno poslanico predlagal udeležencem sestanka tako rešitev, ki bi omogočila slovenskim članom EDJ izpolnjevanje posebnih nalog glede na delovni načrt EDJ, hkrati pa ohranila enotnost v vrstah slovenskih etnografov. Poslanice na sestanku niso niti prebrali, zato jo je odbor SED pozneje razposlal v kopijah vsem slovenskim članom EDJ in v vednost tudi Svetu za znanost LRS. To je izzvalo hudo zamero in očitke, drugega učinka pa ni imelo. Podružnica je bila spomladi 1961 ustanovljena, ne da bi bilo SED o tem obveščeno. Izkazalo se je, da so bili pri ustanavljanju najbolj delavni prav tisti člani, ki so se prej tako dosledno odtegovali delu v SED. Tudi o poznejših čisto strokovnih sestankih podružnica EDJ našega društva ni obveščala, kakor da gre za dvojne konkurenčni podjetji. Da take razmere za slovensko etnografijo niso zdrave, je jasno in da naši znanosti

ne prinašajo v javnosti ugleda, prav tako. Danes je razcepitev v vrstah slovenskih etnografov dejstvo, ki se mu trenutno ne da odpomoči, ker podružnica EDJ ne kaže niti najmanjšega znaka dobre volje za sodelovanje. SED je skušalo biti strpnije, zato je poslalo vabilo tako za posvetovanje kakor za občni zbor. Upamo in želimo — je končal predsednik, — da bo sčasoma kljub vsemu vendar prevladala pamet in da bo do sodelovanja med obema društvoma prišlo vsaj v bodoče. SED bo storilo vse, da se razmere popravijo, znalo pa bo na morebitne pojave očitnega nasprotovanja tudi najostreje reagirati.

O internem delu društva je v tajniškem poročilu govorila dr. Zmaga Kumer: »Ko je upravni odbor SED, ki je bil izvoljen na lanskem obnem zboru, prevzel svoje posle, ga je kot prva naloga čakala izdelava podrobnega načrta o organizaciji bodočega etnografskega zavoda. Po tehtnem premisleku in temeljiti razpravi na odborovih sejah je bil predlog 9. junija 1960 poslan Svetu za znanost LRS. Elaborat na 15. straneh obsega štiri poglavja: 1. Splošen uvod o etnografiji kot znanosti; 2. Personalno in materialno stanje ter petletni delovni program obstoječih ustanov; 3. Analiza in problematika sedanjega stanja; 4. Predlogi za bodočo ureditev. V zadnjem poglavju so kot glavna načela, na katerih naj temelji bodoča organizacija etnografskega znanstveno raziskovalnega dela v LRS, navedene tri točke, 1. specializacija znanstvenega osebja za delo na določenih panogah ljudske kulture, 2. ustanovitev novih oddelkov za tiste panoge ljudske kulture, ki doslej še niso sistematično obdelovane in 3. združitve obstoječih oddelkov oziroma ustanov in novoustanovljenih v večje enote s čim večjo načrtnostjo in koordinacijo delovnih nalog. K razpravi o predlogu so bili pritegnjeni zastopniki naših etnografskih ustanov in vidnejši etnografi, ki delajo drugod. Končno formulacijo elaborata je odbor poveril predsedniku dr. Vodušku.

Druga skrb odbora je bila prirejanje takih predavanj, ki bi bila čim bolj zanimiva za članstvo in bi pritegnila tudi javnost. V ta namen je sklenil naprositi za sodelovanje etnografe drugih republik, hkrati pa uvesti posebno obliko diskusijskih večerov. Predavanja smo imeli v tem letu pet: 8. novembra 1960 je govoril T. Ljubič o »Vranjih med Dobrim poljem in Krimom«, 10. februarja 1961 V. Vodušek o »Neznani slovenski ljudski pesmi«, 17. februarja 1961 S. Zečević iz Beograda o »Kačjem kultu v Lazaricah«, 14. marca 1961 M. Gušićeva iz Zagreba o »Pokriva-

lu v naši ljudski noši« in 28. marca 1961 M. Bošković-Stulliževa iz Zagreba o »Današnjih pogledih na ljudsko poezijo«. Predavanja so bila razmeroma dobro obiskana, deloma smo med udeleženci videli tudi nečlane, ki jih je pač privabil oglas v časopisu. Nameravali smo prirediti še eno predavanje 9. maja 1961 in sicer naj bi govoril J. Sušteršič o »Trgovini in proizvodnji predmetov narodopisnega značaja«. Ker pa smo izvedeli, da prireja isti dan in ob istem času tudi novoustanovljena podružnica EDJ neko posvetovanje, smo naše predavanje odložili za pozneje.

Novost diskusijskih večerov je bila v tem, da bi vsakega vodila dva. eden kot nekakšen izzivač, drugi kot izzvani. Načelno naj bi bila vsak z drugega področja etnografije. Izzivani naj bi brez potrebne priprave odgovarjali na vprašanja, ki bi mu jih zastavljal nasprotnik in pa seveda drugi navzoči. Prvi tak večer smo imeli 13. januarja 1961. Na vprašanja o ljudskem slovstvu je odgovarjal dr. M. Matičetov, glavni sobesednik, izzivač je bil dr. S. Vilfan. Izkazalo se je, da je ta način zelo koristen, prikupen in da ga velja zato ohraniti tudi v bodoče. Referent za predavanja dr. Hrovatin je skušal za diskusijski večer o načelnih vprašanjih etnografije pridobiti tudi prof. B. Zihlerla, ki je dejansko že obljubil, pozneje pa zaradi prezaprsenosti ni mogel priti.

Tretja naloga je bila organizacija posvetovanja 17. junija 1961. V nasprotju z lanskim, ki je imelo teme teoretičnega značaja, se je odbor tokrat odločil za bolj konkretno temo, ki bi nudila širok okvir za vprašanja, ki zanimajo vse etnografe. Izbrana je bila tema »Pota do narodopisnega gradiva«.

»Glasnik« je v tem letu izšel štirikrat. Dve številki pomenita za ključek prejšnjega letnika, dve pa začetek novega. Zaradi velikih finančnih težav, v katere je zašlo društvo prav zaradi nenadnega in občutnega povečanja tiskarskih stroškov za naš list, sta se nadaljnji dve številki zakasnila, morda jih bomo morali sploh združiti v eno. Na svoji zadnji seji je odbor razpravljao o možnostih, ki jih imamo za izdajanje lista in sklenil poskusiti vse, da »Glasnik«, kljub finančnim težavam, ki se bodo predvidoma povečale, ostane pri življenju, četudi morda v skromnejši obliki. Žal je treba povedati, da se odnos bralcev ni dosti spremenil, kljub prizadevanju uredništva, da bi bil list kvaliteten in tudi na oko vabljev (tvegali smo celo nekaj klišejev za ilustracije). Se vedno se dogaja, da nam naslovniki list vračajo in kar

(Nadaljevanje na 19. strani)

(Nadaljevanje z 18. strani)

je še bolj žalostno: celo naši člani dopustijo, da pošta vrne »Glasnik«, ker jih zaradi spremembe naslova ni mogla najti. To se dogaja tudi z drugimi društvenimi obvestili. Skoraj bi morali misliti, da članom za društvo in »Glasnik« ni prav nič mar.

Na povabilo SAZU je naše društvo sodelovalo v pripravah za proslavo 100-letnice rojstva velikega slavista in etnografa Matije Murka, ki so jo priredili SAZU, Slavistično društvo, Slovenska Matica in SED. Razen tega je bil naš društveni sestanek s predavanjem 10. februarja posvečen Murkovi stoletnici.

Nazadnje še nekaj organizacijskih podatkov. Naše društvo ima zdaj 89 članov, od teh 87 rednih in 2 častna. Odborovih sej je bilo 7; na njih smo razpravljali o predlogu organizacije bodočega etnografskega zavoda, o tekočih zadevah in o razmerju do EDJ. Delovodnik obsega 140 številčk.

Stanje društvene blagajne je bilo razvidno iz poročila blagajničarke F. Šarfove: »Društvo je imelo v zadnjem poslovnem letu 1.068.805 din dohodkov in 971.148 din izdatkov. Saldo v začetku leta je bil 18.103 din. Glavni vir dohodkov so bile razne podpore, dotacije in subvencije Sveta za prosveto in kulturo LRS. Od članarin je bilo 11.400 dinarjev dohodkov, ostalo pa predstavljajo v glavnem izkupiček od prodanih kongresnih zbornikov Zveze folkloristov Jugoslavije. Izdatki so se nanašali na tiskanje »Glasnika«, zbornika referatov blejskega kongresa, oglase, predavanja, poštnine in pisarniške potrebščine. Tako je saldo blagajne danes 115.760, od tega 114.658 din na tekočem računu v Mestni hranilnici in 1.104 din v ročni blagajni. Pripomniti pa je treba, da bo moralo društvo plačati 118.000 din v blagajno Zveze folkloristov kot poravnavo računa za tisk že izšlega zbornika referatov blejskega kongresa. Finančno stanje je torej kljub obljubljeni podpori Sveta za prosveto in kulturo LRS več kot kritično.«

V imenu nadzornega odbora je ocenil društveno delo tov. V. Mirk, ki je ugotovil, da je bilo poslovanje odbora vsestransko v redu.

Delovni predsednik je nato povabil navzoče k diskusiji o poročilih. Prvi se je oglasil ravnatelj Etnografskega muzeja tov. dr. Boris Orel. V dolgem govoru je ostro reagiral na besede predsednika glede ustanovitve slovenske podružnice EDJ. Dejal je, da je ustanovitev logična posledica dejstva, da obstajata dve zvezni organizaciji, Zveza folkloristov Jugoslavije (SFJ) in Etnološko društvo Jugoslavije, ki imata svoje podružnice po vseh republikah. Slovenija v tem pogledu ne more biti izjema. Dr. Orel je nato pojasnjeval, kako je prišlo do ustanovitve slovenske podružnice EDJ in kritiziral ukrepe,

ki jih je ob tej priliki podvzel odbor SED. Ustanovitev podružnice je on kot sklicatelj tistega sestanka smatral za interno zadevo članov EDJ. Na koncu je predlagal, naj bi se v začetku novega poslovnega leta, t. j. v jeseni, sestali zastopniki EDJ in SED ter se pogovorili o oblikah sodelovanja, če bodo za to dani pogoji. Zagotavljal je, da podružnica EDJ nikakor nima namenja nasprotovati SED, da pa SED ne more biti osrednje društvo slovenskih etnografov, ker je včlanjeno v SFJ.

Dr. Orlu je ugovarjal dr. Matičetov, ki je dejal, da se je prvotno Društvo slovenskih folkloristov preimenovalo v SED prav zaradi članov muzejskih etnografov, ki se med samimi folkloristi niso počutili doma, in je zaradi tega moralo poslušati celo očitke s strani SFJ.

Dr. N. Kuret je poudaril, da bi nam morala biti enotnost etnografov eno prvih načel in da za ustanovitev podružnice EDJ resnično ne vidi potrebe. Če pa je že prišlo do razcepitve v dve društvi, bo pač treba najti neko obliko sožitja.

Tudi dr. Hrovatin je opozarjal, da v delu obeh organizacij dejansko ni razlik, zato mora sodelovanje med njimi sloneti na temelju medsebojnega spoštovanja. Če do takega sodelovanja pride, nas obstoj dveh društev ne bo več bolel. Hkrati pa je treba upoštevati, da ima vsaka skupina državljano pravico ustanoviti svoje društvo in da upravni odbor ni prav ravnal, če je skušal ustanovitev podružnice EDJ preprečiti.

Diskusijo je zaključil dr. Vodušek, ki je zavrnil očitke v zvezi z ravnanjem ob ustanavljanju podružnice EDJ in ponovno izrazil upanje, da bo prišlo do sodelovanja med obema društvoma, saj je preteklo leto jasno pokazalo škodljivost in nesmiselnost ločenega, dvotirnega društvene življenja, medtem ko smo prej, v času enotnosti dosegli resnično lepe delovne uspehe.

Ko je nato nadzorni odbor predlagal upravnemu odboru razrešnico in jo je občini zbor soglasno sprejel, je kandidacijska komisija predlagala za volitve spisek kandidatov za novi upravni in nadzorni odbor. Soglasno so bili izvoljeni za upravni odbor: dr. R. Hrovatin, dr. Z. Kumer, T. Ljubič, dr. M. Matičetov, dr. B. Orel, L. Stanek, F. Šarf, dr. S. Vilfan, dr. V. Vodušek; za nadzorni odbor pa: dr. N. Kuret, V. Mirk, T. Stupica. Za delegata na letni skupščini SFJ v septembru 1961 sta bila razen bodočega predsednika in tajnika, ki sta potem hkrati člana zveznega upravnega odbora, izvoljena dr. Hrovatin in T. Ljubič.

Na prvi seji novega upravnega odbora SED je bil za predsednika znova izvoljen dr. V. Vodušek, tajniške posle je obdržala dr. Z. Kumrova, blagajniške pa F. Šarfova.

## Med novimi knjigami

### Slovenski etnograf XIV

V novem letniku Slov. etnografa, ki ga člani našega društva lahko naroče po znižani ceni, je spet obilo mikavnega in branja vrednega.

Dvajsetletnici vstaje slovenskega ljudstva je posvečeno uvodno razmišljanje R. Hrovatina z naslovom: Partizanska pesem in znanost o ljudski kulturi. Oranija in priprav za oranje se dotikajo tri razprave: B. Orel, Ralo na Slovenskem; T. Urbasova, Črtilo v severovzhodni Sloveniji; A. Baš, Hrastovski plug. J. Stabej razpravlja Od kdaj in od kod imamo slovensko kmečko pratio, Fr. Goršič pa O problemu starosti slovenskih priredb gorskih členov. Italijanski slavist E. Gasparini s poglavji o brezdelnem nebeškem bogu in o Perunu sklepa svoj spis Iz slovanske mitologije, začet v prejšnjem letniku. Tudi Z. Kumrova nadaljuje in končuje svoje Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju. T. Cubelič je nanizal nekaj misli o Svetu in oblikovnih principih srbskohrvaške epske ljudske pesmi. J. Ftičar objavlja svoje ugotovitve v zvezi z Božidarjem Raičem in ljudskimi pravljicami. Stoletnica rojstva Matije Murka je dala pobudo V. Novaku in T. Cubeliču, da sta kritično osvetlila dve plati iz mnogostranskega delovanja praškega slavista: njegovo raziskovanje slovenske ljudske snovne kulture in pa njegov delež pri preučevanju srbskohrvaške ljudske epike. Nadalje posveča Slov. etnograf nekaj spominskih besed nedavno umrlima dr. Josipu Šašku iz Prevalj in beograjskemu prof. B. Drobnjakoviću. V zapiskih beremo to in ono: o spreminjanju besedila v slov. pripovednih pesmih (Grafenauer), o zbirki »Odbora za zbiranje slov. nar. pesmi z napevi« (Hrovatin), o »Starešinstvu« (Kotnik) in o rezijanskih pesmih na ploščah (Matičetov). Poročila, ki so jih prispevali Z. Kumer, A. Baš, R. Hrovatin, F. Šarf, A. Novak, M. Moškon in N. Šumi, govore o raznih posvetovanjih, kongresih, razstavah in etnografskem delu nekaterih muzejev zunaj Ljubljane. V zadnji rubriki pa se lahko vsaj površno seznanimo z okroglo tridesetimi publikacijami, domačimi in tujimi, o katerih pišejo Knjižna poročila in ocene.

Milko Matičetov, Sežgani in prerojeni človek. Dela SAZU, Inštitut za slov. narodopisje — 4. 260 str., 80, cena 2.400 din.

Slovenske ljudske pesmi. Izbral in uredil Boris Merhar. Knjižnica Kondor, zvezek 45. 184 strani; cena 200 din (vezano 400 din).

O obeh knjigah bomo pisali v prihodnji številki.

Učitelj, ki živi na deželi in se količkaj skuša poglobiti v ljudi in pokrajino, kar nekam nehoti malce zadržati tudi v etnografske vode. Ne mislim, da bi postal temeljito strokovno podkovan in široko razgledan znanstvenik, toda ob vsakodnevni stiki z materialno in duhovno ljudsko kulturo sedanjosti in preteklosti postane podrobneje pozoren na marsikako čisto etnografsko vprašanje in če je vsaj malo vrtačočega duha, začne kmalu iskati razlage in širše vidike tudi po strokovni literaturi.

Taka nova razgledanost koristi najprej pač njemu samemu pri delu v šoli, utegne pa prav priti tudi čistim strokovnjakom, kadar je treba dobiti kako gradivo, podatke, že redke primerke in podobno. Že preprosti fotografski posnetek katerega predmeta ali pojava lahko opravi zelo koristno informacijo, za katero je hvaležen celo ugleden znanstvenik preko meja, kakor sem že sam imel priliko spoznati.

Seveda se more učitelj zaradi množice drugačnih nujnih opravkov le redko izrazito posvetiti prav etnografskemu področju, vendar so tudi tista njegova bolj drobno posejana prizadevanja zmeraj dobrodošla poleg tega, da mu nudijo hkrati pravcato duhovno razvedrilo.

Včasih se zgodi, da se znajde običajna sicer že bolj redkega gradiva kar na kupu. Naj navedem primer. Ko smo pripravljali oddajo »pokaži, kaj znaš«, sem se spoznal z družino, ki slovi po svojem petju. Iz pogovora sem izvedel, da je na njihovi domačiji še marsikaj prav starinskega. Pa sem jih nekega dne res obiskal. Kaj se je dalo videti?

### »Nesrečna nevesta« s Strmca

Stevilni dijaški tolminskega učiteljskega že nekaj let marljivo zbirajo ljudsko blago in si prizadevajo, da ga zapišejo po sodobnih znanstvenih načelih. Kot primer teh prizadevanj navajam tu drobce iz zbirke dijakinje Leban Jožice iz Poljubinja: zgodbo o nesrečni nevesti iz Strmca. Pripovedovalka Leban Ana, Ivancova iz Poljubinja, roj. 1896, trdi, da je to resnična zgodba. Strmec je znana vas pod Mangartom, kjer so Nemci postrelili leta 1943 vse moške; po vojni so tu posneli film Črne rute.

U Strmecu je živela pord stupjesdesetmi letmi na liepa dekle. Zalubljena je bila unga puoba an tud an ji je jemu rad. Ker je šu h vojakm, sa je začel starši, pasebna mat, silt, naj se paruoč z adnəm dele z Luoga. Kaj cajta sa je nastimual, de sa je pargovaril. Prejšnaga puoba pa useadna ni magla pazabit. Na dan paruoke je bla grážna žalastna, an je wəs cajt juokala. Ače ji je talážu: »Micika,

Najprej že dobrih 220 let stara posebnost — koroška kašta. Potem so izpod strehe privlekli preprost lesen »pralni stroj« seveda za hodno platno, ki izvira gotovo iz dobe blizu Marije Terezije. Ko sta mi domači hčerki, opravljene pač samo na pol po starem, v cokolih demonstrirali pranje, je šlo že obema močno na smeh, kar se lepo vidi na posnetku.

Pri hiši imajo še tudi staro rezalnice, ki je nekdanj s posebno vprego pred lesenim plugom rezala brazde, vendar do demonstracije (bili so pripravljeni iti k sosedu po še en par volov!) ni prišlo zaradi manj ugodnega vremena. Nazadnje sem posnel še fernačo in trlice pri delu. Ob enem samem obisku sem se tako srečal kar s precejšnjim številom materialnih starin, ki vse bolj izginjajo.

Potem so me lepega dne povabili, naj pridem slikat njihovo dvojno »ovset« (sina in hčerke) po stari šegi s camarjem in vsem ceremonialom. Koga ne bi vlekle? Celo tiste šolske ure so se dale nekako zamenjati in danes hranim kup uspešnih posnetkov na že redki dogodek. Zal nisem utegnil spremljati celotnega poteka pa tudi za notranje posnetke nisem bil opremljen. Najlepše bi bilo seveda imeti poleg slik še barvne diapozitive, kar pa gre že teže. Vendar so bile ugotovitve vseeno poučne — da so take svatbe kljub vsemu trudures le še zadnji utripi nekdanj živega običaja.

Z vsem takim in še marsičim se srečuje učitelj, ki se ne zapira samo v svojo sobico in ne pozna le poti do kina. Nenehno si lahko bogati predstavo o življenju in ostri razumevanje za neustavljivi razvoj.

Stanko Kotnik

Micika, nač se rie juokaj, nač se ne juokaj! Boš šla s Strmeca u Luog, u deželo, u deželo. Boma godili: punka-pum, punka-pum! Micika se pa useglih ni potalážila an je začela piet:

»Maje mat me je wăženila deláč prač u ta delejne mas, kler ruožce na raseje an tud tičce na pajeje. Če umrjem ta pruva lieta, umrla bam ad riunasti; če umrjem ta druga lieta, umrjem ad žalasti; če umrjem ta trejče lieta, tejšto bo maje ta prava smart. Tuste dele me pakapajte, kjer saldat maširaje. Wən mi denite driesna raka, gäre denite ta parstan złát, de ker puode muj šuocəl mimu an se gbišna zmislu buo!«

Povedala Ana Leban, Ivancova iz Poljubinja, zapisala Jožica Leban, dijakinja.

Janez Dolenc

Vigred VI/3; Prevalje, maja 1961; str. 12:

### Mrtvi ubil živega

V tistem času mrličev še niso vozili tako kot danes, ampak so jih nosili. Pa se je zgodilo, da je pod Uršljo goro nekdo umrl. Pot do pokopališča je bila dolga in pogrebci so bili že utrujeni. Prišli so komaj do polovice poti, pa so bili vsi že tako izmučeni, da so se še komaj držali pokonci, kako težko so šele nosili.

Pa se je pri kmetiji, kjer je v bližini velika skala, zadnji spotaknil in krsta je padla čez proega pogrebca. Ubila ga je.

Takoj so se začele širiti govorice, da je mrtvi ubil živega in da je to pač kazen za ničvrednost. Kmetija se po tem dogodku imenuje pri Krpavcu in tudi pečini, ki je takrat dobila rdeče lise, se še zdaj reče Krpava peč.

Lenka Ramšak, 7. a razred

Beli lokvanj, Bled, maja 1961; šte. 3, stran 24:

Nalo koristna, toda malce težka naloga za pionirje od desetelega pa do štirinajstega leta je zbiranje in zapisovanje ljudskega blaga, ljudskih pesmi, balad, zgodb, običajev in napad, ugank in podobno — seveda takšnih, ki še niso bile nikjer zapiseane. Tega blaga nedvomno živi še precej med ljudstvom, zlasti med starejšimi ljudmi, zato ga je vredno zbirati. Izkušnje pa so pokazale, da mladi ljudje to delo teže opravijo. Če se ga pa že lotijo, jim je potreben temeljit pouk in konkreten nasvet. Veliko napravijo lahko že s tem, če kak domač motiv četudi površno opišejo; s tem nas vsaj opozorijo nanj; tako ga je moč preveriti in izpopolniti. Dobre in preverjene pripetke te vrste naj bi dijaška glasila objavljala v posebnem delu lista — Iz domače skrinje — ali: Iz ljudske zakladnice. Naša ljudska zakladnica postajajo tudi že partizanske zgodbe... Seveda moramo pri tem delu mlade zapisovalce naučiti, da bodo zapisovali čimbolj natančno, z navedbo resničnih oseb, kraja in časa in vseh okoliščin. Le tako zapisano blago ima svojo vrednost, ker je izvirno, pristno in nepotvorjeno.

Jože Bohinc

Mimo tega lepega razmišljanja pa bi mladim zbiralcem s svoje strani vendarle svetovali, naj se nikar ne boje priti na dan tudi s tem, kar je že od kod drugod in od poprej znano. Mar naj bi bile res mikavne samo tiste stvari, ki še niso bile nikjer zapisane? Kakor se zmerom razveselimo srečanja z dobrim starim prijateljem, prav tako etnografska znanost ceni skrbno zapisane variante že znanih zgodb, pesmi, navad itd.

Ur.

## Kolač – odbijač in še drugega kaj

V odmevu na člančič o »kolaču – odbijaču« v letošnji 2. številki našega lista smo prejeli iz Kroke dopis, ki ga v celoti ponatiskujemo tu le zraven.

Da, mnogo zanimivega in lepega nam še skriva zakladnica naše ljudske umetnosti. Glava na hiši v Kamni gorici vsekakor poudarja pomembnost portala, motivno pa je izšla iz kraškega sveta, kjer je tak motiv zelo pogost na hišnih portalih in kalonah dvorišč; včasih želi — po tradiciji — nakazati celo stiliziran »portret« hišnega gospodarja ali kamnarja. Seveda pa je take sklepne kamne v podobi glave prevzelo kraško kamnoseštvo spet iz stilne umetnosti. Že po naših obalnih mestih srečamo na baročnih palačah na portalih mnogokrat ekspresivno oblikovane glave, mnogokrat tudi viteške, ki poudarjajo kot monumentalni čuvarji vhod v palačo (n. pr. v Kopru, v Piranu in drugod). Kamnogiški portal nam torej po svoje lepo dokazuje primorske motivne vplive v gorenjski prostor. Druga dva portala prav tako kaže, kako se je valovanje stilne umet-

K članku v zadnjem Glasniku »Kolač odbijač« pošiljam sliko hiše iz Kamne gorice. Na portalu vidite zanimivo glavo z nekakšno krono. Ta glava najbrž izpričuje, da je v tej hiši stoloval rudarski sodnik. (Slično glavo sem videl v Trzinu vzdano na vogal neke hiše.) Tudi ta glava, portal in okna so iz zelene kamna, ki so ga lomili v Perarčici pri Brezjah. Priznali mi boste, da se težko kje ujame na en fotografski posnetek toliko lepote, kot so jo pričarali naši stari mojstri, ki so imeli oko in srce na pravem mestu.

Prilagam še dve sliki portalov hiš iz Kamne gorice. Vrata so obila s pločevino, ki ima vtolčene ornamen-

te. Takih vrat je še nekaj tu v Kamni gorici, pa seveda propadajo. Stevilne in svojstvene so tudi okenske mreže, takih drugje ne vidite. Kropa, ki je samo pol ure stran, ima spet drugačne. Zadnja leta brskam večkrat po »Odpadih« in računam, da v dvajsetih letih ne bo pri nas več kopanih mrež na oknih. Še bi bil čas, da se neke napravi zbirka kopanih okenskih mrež predno bodo romale vse v — Martina. Jaz sem se trudil, da bi tako zbirko imela Kropa, pa ni bilo interesa ne v Kropi in ne drugje. Morda mi pošljete kakega fotografa, ki bo bolje znal slikati kakor jaz, dosti zanimivega vam bo prinesel. Jože Bertonec

Vsem članom društva  
vsem bralcem in sodelavcem  
obilno sreče in zdravja  
v novem letu 1962  
želita

Odbor SED  
in uredništvo Glasnika

nosti prelivalo v mirne zalive ljudskega kamnoseštva: na prvem nasvenci, girlande in levja glava spominjajo na ornamentiko poznega »kitastega sloga« zadnje četrtine 18. stoletja, medtem ko se portal iz leta 1836 prilagaja biedermaierskemu okusu.

Bolj žalostno pa je poglavje o oknih in okenskih mrežah. Popolnoma napačno pojmovana pravila higijene pomenijo namreč veliko izgubo za skladno podobo naše kmečke hiše. Odkar je v »hiši« zadrdral šivalni stroj, so postale nekdane izbe pretemne in treba jim je bilo povečati okna — seveda z obupnimi tridelnimi okni. Toda ali niso bila nekdanja majhna okna pomembna po samem življenju? Kmet je imel sonca in vročine dovolj na polju — doma si je za počitek zaželel sence. Kateri dobrotni arhitekt ali stavbenik bo kdaj lastnikom lepih starih hiš dopovedal, da lahko problem svetlobe v njih rešijo tudi na estetsko ustrežnejši način kot pa



Barbna hiša v Kamni gorici

z nemogočimi tridelnimi okni? In okenske mreže so bolečina zase. Kar kmečki človek brezčutno odstranja iz sten svoje hiše, to po mestih za drag denar kupujejo kot okras tudi najlepše opremljenih hiš in sob. Velika naloga naših lokalnih kulturnih faktorjev bi torej morala biti, da bi ljudem ob takih posegih znali pravilno svetovati in jim odpreti oči za vrednote, ki so obenem dokumenti naše kulturnosti. Da, v skrajnem primeru naj bi take mreže vsaj muzejsko ohranili. Pridružujemo se misli tov. Bertonec, da bi bila prav Kropa kot središče našega plemenitega ko-

vaštva prva poklicana, da svoj kovaški muzej izpopolni tudi z zbirko starih okenskih mrež. Ta zbirka bi lahko zajela kar celo Slovenijo, saj bi tako lahko na enem mestu presojali razločke v kovu in oblikovanju izdelkov iz posameznih kovaških središč.

Želimo, da bi besede tov. Bertonec padle na plodna tla. Pa tudi, da bi pobudile dopise še drugih naših prijateljev, saj v naši stroki ne manjka mikavnih in tudi ne svarilnih primerov, na katere bi bilo treba tako bralce kot strokovnjake opomniti.

J. Z.

## In memoriam Nika Županiča

Prof. dr. Nika Županiča ni več! Navzlic temu, da je bilo treba kaj takega pričakovati glede na njegovo slabo zdravstveno stanje v zadnjem letu in na častitljivo dobo življenja, ki so mu jo pred skoraj 85 leti odmerile Parke, je vest o njegovi smrti dne 11. septembra hudo odjeknila med vsemi, ki smo ga poznali, tudi če smo se zblizali z njim šele v zadnjih letih njegovega življenja. Ugasnil je tiho, kakor je bilo tiho in odmaknjeno življenje teh njegovih poslednjih let, odtegnjenih od burnih utripov njegovih mladostnih in poznejših zrelih let. Spomin nanj bo zato prav pri mlajši generaciji slovenskih etnografov vezan predvsem na sliko starega dobrodušnega profesorja, ki pa je kljub poznim letom še vedno ohranil smisel za humor in svežo čilost človeka, ki je ljubil življenje v njegovem polnem smislu, a je kljub temu tudi smrt sprejel mirno, tiho in vdano.

Življenjski opus pokojnega profesorja, ki je z njegovo smrtjo za vselej zaključen, je danes, ko se pred nami razgrinjajo vsa njegova, posebej pisana dela, izredno obsežen. Pokojni dr. Nika Županič je pripadal generaciji starih slovenskih znanstvenikov, ki jo je smrt posebej v zadnjih desetih letih že hudo razredčila. Tudi on je, kakor večina njegovih sovrstnikov, izhajal iz zdrave kmečke družine z mnogo otroki. Posedel je tako tisto zdravo kmečko intuicijo in vsestranski intelekt, kar je skupaj z osebno pridnostjo pripomoglo, da se je razmeroma zgodaj uvrstil v krog znanstvenikov evropskega formata na področju humanističnih ved.

Pokojnega profesorja dr. Nika Županiča je dala dne 2. decembra 1876 Bela krajina, rezervat prelepih ljudskih običajev in ritualov, dežela šegavih prebivalcev — potomcev v preteklih stoletjih iz Like, Krbave, Dalmacije in sosednjih področij priseljenih Uskokov. Tak tip je v antropološkem pogledu predstavljal tudi pokojni Niko: temnolas, ostrega profila in prodornega pogleda, ki je ostal neskaljen tako rekoč do zadnjih trenutkov. Osnovno šolo je obiskoval v rodni Gribljah ob Kolpi, potem ga je premožni oče kot prvorojenega sina poslal l. 1887 na novomeško gimnazijo. Njegovo prvo srečanje z etnografijo, kakor pravi sam, so mu posredovali profesorji te gimnazije, zaradi česar se je prvič obrnil na svojo mater, ki je zbrala in zapisala pravcato zbirko belokranjskih ljudskih pesmi. Vendar ga l. 1895, ko se je napotil na visoko šolo na Dunaj, pot ni vodila na lingvistiko, iz katere so izšli skoraj vsi nestorji slovenske in slovanske etnografije, marveč na zgodovino, iz katere je l. 1903 promo-

viral. Navzlic temu so ga od vsega začetka znanstvene kariere mikale tudi zgodovinske pomožne ali sorodne vede, posebej arheologija, etimologija jezika in komparativna lingvistika, ki ji je bil kos glede na solidno poznavanje klasičnih jezikov, in ne na zadnjem mestu antropologija, saj so že prve njegove študije strogo antropološkega značaja. Že njegove študije iz prvih let po promociji, ki jih preživljal na Dunaju, so naravnost briljantne. Njegova zgodovinsko-politična študija »Mazedonien und das türkische Problem«, ki jo je objavil pod psevdonimom, in ki jo je pravzaprav sprožila novica o zatrti lindenški vstaji l. 1903, je presenetila takratni zahodni svet. Pomenila je nedvomno znaten prispevek k osvetlitvi tega problema iz začetka 20. stoletja. V teh prvih letih se Županič udejstvuje tudi na področju literarne kritike. Svoje eseje in članke objavlja v Domu in svetu, Ljubljanskem zvonu (n. pr. »Jugoslovenska romantika« l. 1902). Vendar je večina njegovih takratnih študij zgodovinsko-antropološkega značaja in jih objavlja v Starinarju, Narodni starini, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, v Zborniku za umetnostno zgodovino in v vrsti strokovno-znanstvenih glasil, ki so takrat izhajala v tujini. Tu izide tudi vrsta njegovih tehničnih razprav, ki so v zahodnem svetu prvič podrobneje osvetljevale probleme prebivalstva Balkanskega polotoka in njegove preteklosti. Med njimi so n. pr. »Macedonien«, »Die Illyrier — ein Profil aus der historischen Psychoanthropologie der Balkaninseln«, »Stara Srbija«, »Macedonien im Jugoslovenstvo«, »Tragom za Pelazgima« itd. Njegova osebna zavest in politične ideje so od vsega začetka bile usmerjene na slovanski Jug in v plemenito misel o združitvi Južnih Slovanov. Tako se je ob znanstvenem delu pridružil še vrsti političnih delavcev, ki so pripravljali nacionalno združenje l. 1918. To seveda ni ostalo prikrto avstrijskim oblastem, saj je bil to čas, ko je bil avstrijski imperializem naperjen prav proti jugu. Zaradi tega dr. Županič ni mogel v Avstriji dobiti službe. Živel je ob podpori premožnega očeta do l. 1908, ko se mu je posrečilo emigrirati v Srbijo. Tu je še naprej deloval za ostvareitev ideje skupne jugoslovanske države, obenem pa pridno nadaljeval z antropometričnimi merjenji novih tipov, ki jih je srečaval v novem okolju. Po prvi Balkanski vojni je opravil taka merjenja med ujetimi osmanskimi Turki Angorskega in Konijskega vilajeta, kar je pozneje objavil v »Etnologu« (I, 1927—1928).

Prva svetovna vojna ga je napotila še naprej v emigracijo v Lon-

don in Pariz, kjer je živel kot član Jugoslovanskega odbora. Tam je deloval predvsem kot politična osebnost. Skromno odmerjeni preostali čas je še naprej posvečal svoji stroki in iskanju poti za objavljanje novih prispevkov in člankov v tujih revijah in časopisih. Ob koncu vojne je kot močna in vplivna politična osebnost ob pomoči Mihajla Pupina rešil Jugoslaviji blejsko-bohinjski kot, ki so si ga poleg Julijske krajine z vsemi silami hoteli prilastiti Italijani iz gospodarsko-turističnih razlogov, predvsem seveda zaradi bohinjske proge. Po končani vojni in nacionalnem zedinjenju se dr. Županič zopet vrača v svojo ožjo domovino. Od tod se za kratek čas seli v Beograd, kjer je v enajsti Pašićevi vladi imenovan za ministra brez listnice; nakar se l. 1923 za stalno vrne v Ljubljano. Tu se začne drugi del njegovega življenjskega ustvarjanja. Ustanovi Etnografski muzej v Ljubljani in postane njegov prvi direktor. L. 1927 ustvari muzeju prvo glasilo »Etnolog«, ki v razmeroma kratkem času njegove redakcije doseže raven evropske strokovne publikacije, saj med stalnimi sodelavci Županič ne zbira le slovenskih in jugoslovanskih znanstvenikov, marveč tudi iz drugih evropskih, posebej iz slovanskih držav. Tudi sam objavlja tako rekoč v slehernem letniku vrsto prispevkov in razprav zgodovinskega, antropološkega, geografskega, jezikovno-etimološkega značaja. Nekatere med njimi so ponatisi prej objavljenih razprav v tujih revijah in časopisih, medtem ko so druge nove in povsem originalne. Med temi prispevki so številna predavanja, ki jih je Županič imel na mednarodnih oz. svetovnih kongresih geografov, bizantologov, zgodovinarjev ali antropologov, kjer je pogumno brnil svoje teze in doživljal dosti priznanj. L. 1935, ko so v Nemčiji že bili na oblasti nacionalsocialisti, ki so propagirali rasno mržnjo in idejo o čistosti arijske rase, je v uvodu k svojemu referatu »O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovanih« mirno, a prepričljivo oponiral svojemu predhodniku, takratnemu nemškemu notranjemu ministru Fricku, ki je v svojem referatu na veliko vsiljeval potrebo po ohranitvi čiste rase pri sklepanju zakonskih zvez. Županič je poudarjal, da diktati te vrste v nobenem režimu pač ne morejo prevladati nad »svobodno izbiro zakonskega druga, kajti ljudje bodo kakor doslej, ukrepali na podlagi estetskega ugajanja, ki ne pozna rasnih ali nacionalističnih meja. To je tudi osnovna misel Županičevega referata samega, ki se opira na enega izmed motivov o Kraljeviču Marku, obravnavanih v srbski ljudski pesmi.

Razveseljivo je posebej dejstvo, da se v zadnjih letnikih »Etnologa«, ki je prenehal izhajati med zadnjo

vojno, začno med njegovimi sodelavci zbirati mlajši slovenski znanstveniki, ki so ob široko zasnovanih konceptih etnološke vede spoznali potrebo po proučevanju domače problematike na področju ožje, slovenske etnografije. Po zaslugi teh je kmalu po vojni začel izhajati »Slovenski etnograf«. Ne gre prezreti dejstva, da je prav pokojnik zbral te ljudi in jim s tem dal pobudo za proučevanje slovenske ljudske kulture. V tistem času prehaja dr. Zupanič na univerzo, na samostojno etnološko katedro, katere ustanovitev je prav tako njegova zasluga. Posveti se vzgoji mlade generacije slovenskih etnografov, ki jim posreduje svoje široko in globoko znanje. Njegov glavni življenjski opus je takrat že skoraj zaključen, čeprav še tudi v teh zadnjih letih ustvarja nove in obenem zadnje etnološke in etnološke razprave.

Kljub stalnemu pojemanju življenjske moči v času, ko mu je življenje že naložilo osmi križ na ramena, pa je bil še vedno poln idej in posebej spominov na svoje pestro in v ranih letih tako burno življenje. Škoda, da teh pobud in misli ni pravočasno ujel nobeden njegovih mlajših slušateljev! Še večja škoda, da se nihče ni spomnil, da bi pokojnika pravočasno nagovoril k pisanju ali vsaj narekovanju spominov! Nedvomno bi le-ti povedali marsikaj o dogodkih pred prvo vojno, o času jugoslovanske emigracije med tisto vojno, a marsikaj zanimivega bi nedvomno ostalo tudi iz povojnega obdobja. Pokojni dr. Zupanič je svojčas opravil številna merjenja značilnejših osebnosti iz jugoslovanskega življenja, za njim samim zapuščine te vrste skoraj ni! Prehitela nas je njegova smrt, ki je prišla hitro, a jo je pokojni navzlic temu, da je silno ljubil življenje, sprejel vdano in brez strahu, kakor svoj čas njegova mati, kar je tako intimno opisal sam (Gl. »Sopek poljskih cvetic iz Gribelj v Beli Krajini« v V. letniku »Etnologa«).

Marsikdo mu je ali pa še bo očitati, češ da je povzdigoval antropologijo nad splošno etnologijo in pri tem pozabil na goro problemov slovenske etnografije in na etnografske probleme svoje ožje domovine, Bele krajine. Toda, ko gledamo sedaj nazaj na njegov življenjski opus, spoznavamo čedalje bolj, da je bil pokojni dr. Niko Zupanič človek širokega formata in širokih znanstvenih koncepcij, mimo tega še smelega in nemirnega duha, zaradi česar se je težko sprijateljil s problemi, omejenimi na ožje področje svoje domovine. Mar ni dovolj, da je v prvih letih, ko je vladalo o slovanskem jugu še precej nejasno mišljenje, osvetlil neštete pojave, da je zatem pritegnil k sodelovanju krog ljudi, ki so v povojnih letih postavili slovensko etnografijo na prvo in pravo mesto.

## Iz spominov na Franceta Marolta

(Ob desetletnici smrti)

Pred desetimi leti je bilo — saj človek komaj more verjeti — deževno nedeljsko popoldne, ko sem bila poslednjič v družbi tega izrednega moža. Sama sva bila v tesni beli izbici — na Zalah. Rože so dehtele, zunaj je drobno pršilo, on pa je ležal tih in spokojen v črni krsti. Videla sem, kako so ga položili vanjo in vendar nisem mogla verjeti, da je res.

H glasbi me je vedno vleklo, zanimanje za vse, kar je slovenskega, ljudskega pa je nazadnje odločilo, da sem folkloristiko izbrala za svoj poklic. Tako sem se srečala s Francetom Maroltom, najprej na glasbeni akademiji, nato še službeno v njegovem inštitutu.

France ni znal biti šef, hotel nam je biti tovariš in prijatelj. Zahteval je vestno, pošteno delo in s priznanjem ni nikoli štedil, če je bilo zaslužno. Njegovo srce, prav do zadnjega mlado, je znalo biti otroško veselo in razposajeno. Kadar so se njegove žive oči hudomušno zasvetile in ustnice zakrčile v poreden nasmeh, smo vedeli, da ima nekaj za bregom, nekaj, kar nas bo spravilo v dobro voljo in obnovilo v inštitutu prijetno ozračje, ki so ga paragrafi za hip skalili.

Tudi pri predavanjih je vedno pazil, da je svoje študente z duhovito šalo sprostil, kadar so postali trudni in sitni. Nikoli ni hotel biti profesor svojim študentom, ampak njihov starejši tovariš. Zato pa je zahteval med predavanjem sodelovanja. Kadar si se najmanj nadejal, je zastavil vprašanje, da bi videl, ali stvar razumemo. Večkrat je pojasnjeval s primeri iz matematike in fizike. Cesto nam je iz oči sijala zadrega, ker česa nismo znali ali že pozabili. Vprašati ga nas je bilo sram, a uganil je sam, od kod neadoma zadrega. Najprej je bil hud, ozmerjal nas je, da se je vse kresalo in da smo v srcu obujali kesanje s trdnimi sklepi, nato nas je počul. S tem je v svojih predavanjih vedno uhajal na stranpota. Snov ga je zgrabila, da je govoril in govoril ter pozabil na čas.

France Marolt pa ni hotel biti samo učitelj — posredovalec znanja. Hotel nam je biti tudi človeško blizu, zato se je zanimal za vsakega izmed svojih študentov in neredko so prihajali k njemu po svet in tolažbo. Nihče ni odšel neutrušen, pa če bi mu moral dati svoj zadnji kos

kruha in poslednjo cigareto. Čeprav je kdaj sam stiskal zobe od bolečin, je še našel besedo tolažbe za svojega mladega prijatelja.

Takrat, ko sem posedala ob Maroltovi bolniški postelji, sem se seznanjala z njim zlasti kot človekom. Čeprav ga je življenje že zgodaj trdo prijel, je vendar do zadnjega ohranil smisel za humor. Njegova duševna moč skoraj ni poznala meje. Tudi kadar je navidez počival, je njegov duh neutrudno snoval dalje. V vsakem stavku, ki ga je napisal, je pretehtal izraz za izrazom, narekoval tudi po dva koncepta za važnejše spise.

Svoje zadnje delo, referat za mednarodni kongres folkloristov v Opatici 1951, je sestavljal vsak dan pozno v noč, kljub srčnim napadom, ki so se tisto pomlad vse česče ponavljali. Nič niso zalegle prošnje, naj bi se varoval. »To je moje zadnje delo, poslej ne bom več pisal,« nam je govoril. Nismo razumeli njegovih besed, ker nismo mogli verjeti, da bi ga utegnili izgubiti. Tudi dolgi pogledi in krčeviti stiski roke nam niso pomenili ničesar. Šele ko smo se zbrali ob njegovem mrtvaškem odru, smo se spomnili, da se je v zadnjem času vsak dan po končanem delu poslavljaj od nas za vedno, pa nam je to prikrival.

Slutil je svojo smrt in hitel z delom. Celo po napadu si je privoščil komaj nekaj ur počitka, pa je spet prijel za svinčnik, da bi bil osnutek pripravljen za diktat in bi referat še pravočasno odposlal. Vsak dan, ko sem odhajala in se pri vratih ozrla, mi je pomahal z roko v slovo. Tisto poslednje dopoldne pa se nisva poslovila. Šalil se je in s smehom sem odšla proti vratom. Ko sem se ozrla, me je za hip spreletelo: Kako da mi danes ni pomahal?

Prihodnje jutro je udarilo: France je ponoči umrl! — Umrl? Saj je še včeraj naročil, naj pridem po koncept! Še sinoči je delal in pozno zvečer sprejel prijateljski obisk!

Pohitela sem v njegovo stanovanje. — Ležal je na postelji z zaprtimi očmi, kakor bi spal. Ko sem ga skozi solze gledala, se mi je zdelo, da diha in da bo zdaj zdaj spregovoril; tako nespremenjen mu je bil obraz. Nisem mogla verjeti, da se ne bo nikoli več nasmehnil, da nikoli več ne bo gledal ne sonca ne rož, ki jih je tako ljubil, ne živali, ki jih je znal tako lepo opisovati. Njegovo dobro srce, ki je utripalo za vse, kar živi, je zastalo za vedno.

Posuli smo mu truplo s ciklami, ki jih je imel najrajši, in pesem, ki ji je služil vse življenje, ga je spremljala na zadnjo pot. Njegov duh pa ni umrl, ostal je pri nas, ki nam je zapustil svoje najdražje — delo za slovensko ljudsko pesem.

T. Urbas

Zmaga Kumer

## Razstava slovenskih barvnih vezenin

V mesecu aprilu in maju je bila v Etnografskem muzeju v Ljubljani razstava »Raznobarvnih vezenin in tkanin na Slovenskem«. Poleg Etnografskega muzeja so gradivo za razstavo prispevali še pokrajinski muzeji in nekateri posamezniki.

Ker se z raznobarvnimi vezeni in tkaninami, če izvajamo Šiškeve izdaje, doslej ni še nihče resneje bavil, je bil namen razstave podati predvsem pregled tovrstnega gradiva. Veznine in tkanine so bile razstavljene po pokrajinah dematsko na eni strani, na drugi pa je bila prikazana funkcija posameznih vezenin v vsakdanjem življenju slovenskega kmeta. Pri dosedanjem površnem pregledu omenjenega gradiva v muzejskih zbirkah ali pa deloma na terenu je bilo ugotovljeno, da so takšne veznine in tkanine omejene samo na Gorenjsko, Dolenjsko, Belo krajino in Prekmurje. Na Štajerskem in Primorskem podobnih vezenin doslej nismo našli.

Prevlake za blazine in blazine, med katerimi so pretežno mesto zavzemali primerki iz Rateč, Kranjske gore in Podkorena, vezeni s črno ali rjavo volno, sodijo nedvomno med naše najlepše vezniške izdelke. Podobno kot na pečah so tu ornamentični stilizirani, rastlinski in naturalistično pojmovni. Tehnika vezenja, »križci«, je omejena na sistem tkanja blaga. Iz istih vasi so bile razstavljene ve-

zene rjuhe in prti z vložnimi tkaninami ali veznimi vložki, »rebelni«, kot jih imenujejo domačini. To nedvomno staro tehniko bo treba še posebej raziskati.

Iz osrednje Slovenije so bili razstavljene še nekateri prti in posteljne odeje, kjer praviloma zaključujejo ob vezenini stare idrijske čipke.

Zbirko vezenin z Gorenjskega so zaključili z raznobarvno volno ozirama idečo ali modro bombažno nitjo vezeni velikonočni prtički in prtički za pregrinjaje jedi.

Popolnoma drugačen ornamentalni svet se nam odpre v Beli krajini, v deželi tkalcev in tkalk. Prti in brisače, »oterači«, imajo namesto vezenih cvetlic vtakane razne geometrične like, rozote, rombe, kvadrate in pa ptiče z antičnim motivom drevesa življenja. V Prekmurju pa se okras še poenostavi v črte in kvadratkice.

Medtem ko so pred desetletji imele omenjene veznine in tkanine kar obredno funkcijo kot prti na božični mizi, blazine v bali rateške neveste in ženitovanjski, svatovski robci pri belokranjski svatbi, ležajo danes skrbno spravljene v kaki skrinji ali pa v muzejskih zbirkah. Le ponekod na Gorenjskem pogrejo preko mrtvaškega odra mrtvaške rjuhe z rdečo veznimi nageljčki ali podobnimi cvetlicami.

M. M.

## Zapiski iz Titovega Užica

Kongres zveze folkloristov Jugoslavije (6.—11. IX. 1961)

Letošnji kongres Zveze folkloristov Jugoslavije, ki sem se ga udeležil kot delegat Slovenskega etnografskega društva na letni skupščini Zveze, je bil posvečen počastitvi dvajsete obletnice naše ljudske vstaje. Zato je organizator, srbsko republiško društvo, storilo prav, da je za kraj kongresa izbralo Titovo Užice. Menim namreč, da tudi okolje daje prireditvi poseben pečat. Tako je kongres podčrtal vsebino in življenjskost ljudske ustvarjalnosti v času vstaje in zgrajevanja naše socialistične stvarnosti. Preprosta originalnost in posebnost ljudske umetniške ustvarjalnosti je dobila pravo podobo, tako, ki je vredna znanstvenega proučevanja. Nasprotno so usedline preteklosti v delu folkloristov stopile v ozadje.

Referati na kongresu so pripadali štirim temam: 1. Folkloru užiskega področja, 2. Ljudska umetniška ustvarjalnost v vstaji in revoluciji 3. Vloga folklorne in izgradnje socialistične kulture, 4. Delo v ljudski umetniški ustvarjalnosti.

Prva tema je bila bolj informativnega značaja in je zelo pripomogla k ustvarjanju pravega vzdušja na

kongresu. Ponazarjal jo je festivalski prikaz najznačilnejših primerov ljudske glasbe, pesmi in plesov. Izvajalci so bili preprosti domačini, vzeti iz vsakdanjega življenja, zato je bil njihov nastop tem bolj neposreden in učinkovit.

Dopolnilo referatov druge teme je bil obisk zgodovinsko pomembnih prizorišč iz časa narodnoosvobodilne borbe. Bili smo na Zlatiboru, na užiskem grobišču, v muzeju, ki so ga uredili v podzemeljskih prostorih na kraju tragičnega izdajstva l. 1941, in končno obiskali spomenik na Kadinjači, prizorišču herojstva užiskega partizanskega odreda. Posebno doživetje je bil tudi prikaz dokumentarnih filmov o revolucionarni borbi užiskega okraja.

Zanimivi so bili tudi referati drugih dveh tem, za katere se je prijavilo celo nekaj inozemskih strokovnjakov. Večinoma so udeležbo kasneje odpovedali. Tako je kot edini gost sodelovala na kongresu muzikologinja iz Berlina ga. dr. Doris Stockmann. Govorila je o večglasnem petju Labov v Albaniji in svoja izvajanja ilustrirala z zvočnimi posnetki. Njen referat, ki sicer ni imel neposredne

zveze s temami našega kongresa, pa je bil pomemben ne le etnomuzikološko, ampak tudi kot doprinos k boljšemu poznavanju in razumevanju sosedov, torej posredno kot doprinos k mirnemu sožitju narodov.

Vseh kongresnih referatov je bilo čez petdeset. Nedvomno je vsak vseboval nekaj, zaradi česar so ga uvrstili v spored. Vendar menim, da so bili med posameznimi referati v zasnovi in vsebini takšne razlike, da bi bilo nemara potrebno bolj premišljeno izbiranje. Zgolj poročila o določenih folklornih pojavih so lahko hvaležna snov za objavo v strokovni literaturi. Na kongresih

### Iveri

Pripraven kot gnojne vile za v varžet. (Železniki)

Kdor drugim žaga, sebe požaga. (Železniki)

Kdor kolne, sam pogol(t)ne. (Globoč p. Sodražici)

V jezeru odreži, pa beži — pravi jo v Cerknici, ker v času kosnje rada pride povodenj.

Boljša sklada zelja v miru, kakor pital vol v prepiru. (Tuhinj)

Šmarnice v avgustu ne rastejo = vsaka stvar ob svojem času. (Tuhinj)

\*

Kako so se včasih pesmi prenašale, ko ljudje še niso poznali not:

Gregor Rihar v Ljubljani je pesem naučil svojo sestro Jerco, ta je zapela neki Jerici Jugovic, Jugovičeva je naučila svojega hlapca in ga poslala v Begunje pri Cerknici, da je zapel pevki Neži, Neža je zapela v cerkvi in ljudje so jo poprijeli za njo. (Povedal 90-letni Andrejčev stric iz Dobca nad Cerknico l. 1957.)

pa naj bi se govorilo bolj o znanstvenih izsledkih in analizah.

Od članov Slovenskega etnografskega društva sta z referati sodelovala dr. Angelos Baš in dr. Radoslav Hrovatin. Prvi je govoril o »Motivih fizičnega dela v srednjeveškem stenskem slikarstvu na Slovenskem«, drugi pa o »Problemih študija ljudskih pesmi in plesov v relaciji do dela«.

Za družabnost na kongresu so organizatorji poskrbeli s sprejemom, ki ga je z izredno gostoljubnostjo priredil predsednik užiskega občinskega ljudskega odbora v mestni kavarni. Prijeten zaključek kongresa pa je bil izlet na Jelovo goro, kjer se vsako leto 11. septembra zberejo domačini iz vse okolice na »vašar«, da se poveselejo, plešejo, pojo in se umijejo v zdravilni vodi ondotnega studenca. Tako nam je bilo omogočeno videti in slišati primere užiske folklorne ne le na odru, ampak tudi v življenju, kar je za etnografa nedvomno vse bolj zanimivo.

Tone Ljubič

## Etnografski film: 16 ali 8 mm?

Vprašanje se bo marsikomu zdelo odveč, saj je amatersko filmanje pri nas pač še sorazmerno malo razširjeno in se na splošno večini zdi nedostopno, pridržano le bolj razvitim ustanovam in inštitutom, medtem ko naj bi bilo za posameznika in za neobogate inštitute samo daljni sen. Če se pa spomnimo, da ne trošimo ravno majhnih sredstev za razne bolj ali manj modne artikle, kakor so televizorji, motorna kolesa, avtomobili in drugo, izgubi tudi gornji pomislek precej svoje upravičenosti.

Pač pa je umestno postaviti drugo vprašanje: za katerega obeh formatov amaterskega ozkega filma — 16 ali 8 mm — naj se odločimo? Prevladuje mnenje, da je za znanstvene namene edino primeren 16 milimetrski film, medtem ko 8 mm po svetu vse bolj množično teži čisto osebnim in zasebnim željem in potrebam.

Gotovo je, da ima 16 mm film vrsto prednosti, toda če resno pretehtamo naše možnosti in tudi potrebe, moramo le priznati, da bi v večini primerov, kakor jih n. pr. za etnografa navaja dr. Kuret v zadnjem Glasniku, povsem zadoščal kar 8 mm. Dvometrska projekcija, ki pa niti ni gornja meja, je razen za kake festivale dovolj velika, kopij pa največkrat tudi ne potrebujemo.

Pridobimo pa z uvedbo 8 mm formata dosti: snemalni material je skoraj trikrat cenejši, najmanj trikrat in več pa tudi sama kamera in projektor. Preproste 8 mm kamere pa dobimo celo že za dvajset tisočakov in primerne projektorje za dobrih petdeset! To pa je po mojem velika prednost in trenutno odločilno. Se pravi, da ne bi bili etnografski filmski zapiski »ob dvanajsti uri« pridržani le redkim izbrancem na inštitutih, pač pa bi lahko številni ljubitelji širom po naši domovini

reševali pozabe in smrti dragocene gradivo. Premagati je treba samo predsodke o uporabnosti 8 mm filma, kakršni so še pred kratkim enako veljali tudi za fotografsko kamero malega formata, ki pa je nazadnje zaradi gospodarnosti in vsestranosti ter udobnosti vendarle skoraj spodrinila večje.

Stanko Kotnik

## Po poteh stare Recije ...

Tretji sestanek vzhodnoalpskih narodopiscev

Mustër-Disentis 27. 8.—3. 9. 1961

Študij samo iz knjig ostane siva teorija. Govoriti o vzhodnoalpskih narodopisnih problemih in ne poznati pokrajin tega območja, je polovičarstvo. Kdo od nas je poznal vzhodno, retoromansko Švico, kdo dobro pozna našo sosedno Furlanijo? Malokateri. Zato so povabili švicarski kolegi svobodno delovno skupnost za proučevanje vzhodnoalpskega narodopisja letos v Disentis, po retoromansko Mustër (= Monasterium), ki je srce Sivega kantona (Grischun, Graubünden). Tu naj bi se sestali v tretje — prvi sestanek je bil, kakor znano, 1956 v Ljubljani, drugi pa 1959 v St. Martinu pri Gradcu v Avstriji.

Zamisel švicarskih kolegov je bila svojevrstna in — čudovita. Poučarje s sestanka je bil na neposrednem spoznavanju pokrajine, njene zgodovine in izročila, njenih ljudi. Retoromanov, o katerih vemo pri nas toliko kot nič. Tako je bil sestanek pravzaprav ekspedicija po dolinah in prelazih dežele, ki ima borne prometne zveze in je turistem še ni utegnil spriditi. Značaj sestanaka je ustrezala tudi nastanitve in preskrba, ki ni bila prav nič

podobna zunanjemu udobju in reprezentanci navadnih »kongresov«. Zasedali smo povprečno v 1400 m nadmorske višine, mnogo pešačili, stanovali na vasi daleč od sveta. Skoraj ga ni bilo med nami, ki bi mu ta nenavadni način sestanka ne prijal. Zborovalni del sta vodila dr. Robert Wildhaber (Basel) in univ. prof. dr. Leopold Kretzenbacher (Kiel). Slovenci smo nastopili s tremi referati: akademik dr. Ivan Grafenauer: O staronemškem-storobavarskem zagovoru zoper »širva« v Švici in v Sloveniji, dr. Niko Kuret: Čok na Slovenskem, dr. Milko Matičetov: Slovenski zagovor proti megli in njegove švicarske vzporednice. Hrvatska je bila zastopana po univ. prof. dr. Milovanu Gavazziju (Zagreb). V slovenskem zastopstvu pa je bila tudi dr. Zmaga Kumrova iz Glasbeno-narodopisnega inštituta. Graška koleginja dr. Elfriede Grabner je predavala o ljudski medicini avstrijskega alpskega področja, švicarski kolegi so oskrbeli referate o zgodovini, arheoloških najdbah, narodopisnih posebnostih (iskalci kristalov!), ljudskem pripovedništvu Retoromanov in o retoromanskih jezikih. Obiski zgodovinskih in umetnostnih spomenikov, arheoloških najdišč, krajevnih muzejev ter naravnih znamenitosti so nazorno dopolnili spoznavanje tega lepega koščka zemlje in njegovih tako prijetnih prebivalcev. Sestanek s krajevnim županom nam je dal vpogled v značilnosti občinske in deželne uprave, s »kapitanom« fantovščine pa v fantovsko družbo, ki ima v občini še vedno pomembno vlogo.

Obzorje se nam je po tem sestanku pomaknilo daleč naprej. Na vrsti je zdaj Furlanija, da se krog sklene.

N. K.

## »Ljudska kultura jugovzhodne Evrope«

Zborovanje v Salzburgu  
od 23. do 27. maja 1961

»Südosteuropa-Gesellschaft« v Münchenu (vodja dr. Rudolf Vogel) in dunajska »Arbeitsgemeinschaft Ost« sta priredili konec maja v Salzburgu štiridnevno zborovanje, ki je bilo posvečeno ljudski kulturi narodov južnovzhodne Evrope. Slovenske etnografske ustanove na to zborovanje niso bile uradno povabljene. Tako se nobena ne slovenska in tudi ne hrvatska etnografska ustanova zborovanja ni udeležila. Na sporedu je bil sprva koncert pevskega zbora Slovenske filharmonije iz Ljubljane, kasneje baletna predstava ljubljanske opere, toda oba nastopa sta bila odpovedana. Jugoslavijo je zastopal samo dr. Zoran Konstantinović iz Beograda, ki

je v prevodih recital narodne pesmi južnoslovanskih narodov ob sovrnoljavi magnetofonskih posnetkov in plošč (za edino kratko slovensko pesem ni bilo plošč). Večerni spored je izpolnila nato pevska, godbena in plesna skupina »Dalmacija« iz Zagreba. Prvi del sporeda je žel splošno odobravanje, drugi kabaretni del pa enodušno zgražanje. V prvem delu programa ni bilo nobene slovenske točke, piše neki slovenski poročevalec, »da je ni bilo v drugem, kabaretnem delu, pa nam je bilo naravnost olajšanje.«

Za Slovence in Jugoslovane je imelo torej to zborovanje nekam čudno obeležje. Neugodnega občutka ne more popraviti niti poročilo, da je dr. Leopold Kretzenbacher izredno lepo obravnaval ljudsko pesem v nemško-slovanskem obmejnem prostoru, kjer je simpatično in objektivno ocenil tudi slovenski delež, in da je dr. Josef Matl prepričljivo podčrtal vrednote v kulturnem ustvarjanju narodov evropskega ju-

govzhoda, pri čemer ni pozabil Slovencev in ne Cankarja in drugih naših kulturnih delavcev. Tudi razstava stare dalmatinske ljudske umetnosti, ki jo je fundusa dunajskega Österreichisches Museum für Volkskunde pripravil dr. Adolf Mais, je bila strokovno na višini in stvarno neoporečna. Na zborovanju so predavali strokovnjaki raznih jugovzhodnih narodov: iz Turčije (prof. Gültekin Oransay, Ankara) iz Romunije (dr. Emanuel Turczynski, München), iz Albanije (dr. Robert Schwanke, Dunaj) in prof. Maloki, Gradec, iz Grčije (prof. Eleuterios Platis, Atene). Brez komentarja ugotavljamo, da na sporedu ni bilo nobenega ne slovenskega ne hrvatskega strokovnjaka, čeprav smo Slovenci in Hrvatje vendar najbližji sosedje nemških pobornikov »jugovzhodne vzajemnosti«.

To kratko poročilo iz druge roke naj bo samo kronistični zapis — za spomin.

-ok-

No. 1 — Le Cercle ethnographique à notre école (par Tone Ljubič) p. 1. — Lettre (par J. O.) p. 1. — En marge de notre enquête sur les danses populaires, p. 2. — Le succès international du film slovène »Une Quintaine rustique«, p. 2. — Nouvelles de la Société d'ethnographie, p. 2. — Feuille d'enquête sur les danses populaires en Slovénie, p. 2-3. — Les accessoires techniques de l'ethnographe (par Niko Kuret) p. 3. — A la mémoire d'Anton Resnik, conteur populaire (par Milko Matičetov) p. 3. — Sur les traces du Roi Mathias: Une ballade inconnue de la contrée de Kostel (par Z. Kumer) p. 4. — Sur les traces du Roi Mathias: Un conte de la Slovénie Vénitienne, en Italie (par Milko Matičetov) p. 4-5. — »Zvezde štetil« ou »Zvesto štetil« [variantes dans le texte d'une chanson slovène] (par Leopold Stanek) p. 5. — Un nouveau film ethnographique, p. 5. — Le VII<sup>e</sup> Congrès de l'Union des Sociétés des folkloristes de Yougoslavie (par Radoslav Hrovatin) p. 6. — Livres nouveaux, p. 6.

No. 2. — Deux, trois remarques (par Slavko Kremenšek) p. 7-8. — Nouvelles de la Société d'ethnographie, p. 8. — La chanson de Ieritza l'orpheline sur un air de danse (par Z. K.) p. 8. — Le problème des informateurs ethnographiques (par Niko Kuret) p. 9-10. — »Musiciens, jouez de vos clarinettes« [remarques sur le résultat de l'enquête sur les musiciens populaires, de l'année passée] p. 10. — Deux contes de la fête (par Mtv.) p. 10. — »La Quintaine rustique« au Festival du film ethnographique et sociologique à Florence 1960 (par Ernest Adamič) p. 11. — A l'occasion du centenaire de la naissance de Matija Murko, p. 11-12. — La richesse parémiologique dans les oeuvres de l'écrivain Finžgar (par Anka Novak) p. 12. — Ethnographie, musées provinciaux, enseignement..., p. 12. — Notices intéressantes de Kred (par Modest Golia) p. 13. — Une pierre sculptée d'angle (par J. Z.) p. 14. — Livres nouveaux, p. 14.

No. 3-4. — Voies d'accès aux matériaux ethnographiques (par Niko Kuret) p. 15-16. — La chanson populaire et la jeunesse de nos jours (par Janez Dolenc) p. 15. — La seconde délibération des ethnographes slovènes (par Z. K.) p. 17. — »Ouvrez votre petite porte« [sur un jeu de danse slovène] (par Š. M.) p. 17. — Les ethnographes slovènes en dilemme (compte-rendu de l'Assemblée générale de la Société Slovène d'Ethnographie) p. 18-19. — Livres nouveaux, p. 19. — Rencontres avec l'ethnographie (par Stanko Kotnik) p. 20. — »La fiancée infortunée« — une variante de Strmec (par Janez Dolenc) p. 20. — Extraits de périodiques d'écoliers, p. 20. — Une pierre sculptée d'angle et encore quelque chose (par J. Z. et J. Bertonec) p. 21. — A la mémoire de Niko Županič (par T. Urbas) p. 12-13. — Souvenirs à Francè Marolt (par Zmaga Kumer) p. 23. — Exposition de textiles en couleurs, de Slovénie (par M. M.) p. 24. — Notices de Titovo Užice (par T. Ljubič) p. 24. — Glânes, p. 24. — Le film ethnographique: 16 mm ou 8 mm? (par Stanjo Kotnik) p. 25. — Sur les traces de l'ancienne Réité [conférence du Cercle d'études »Alpes Orientales« aux Grisons, août-septembre 1961] (par N. K.) p. 25. — »La culture populaire de l'Europe sud-orientale« [en marge du congrès de Salzbourg, mai 1961] (par -ok-) p. 25.

## Iz vsebine III. letnika

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Narodopisni krožek na naši šoli (Tone Ljubič) . . . . .         | 1  |
| Pismo (J. O.) . . . . .                                         | 1  |
| Nekaj pripomb (Slavko Kremenšek) . . . . .                      | 7  |
| Pota do narodopisnega gradiva (Dr. Niko Kuret) . . . . .        | 15 |
| Ljudska pesem in naša mladina (Janez Dolenc) . . . . .          | 15 |
| Etnografski tehnični pripomočki (Dr. Niko Kuret) . . . . .      | 3  |
| Vprašanje etnografskih informatorjev (Dr. Niko Kuret) . . . . . | 9  |
| Srečanja z etnografijo (Stanko Kotnik) . . . . .                | 20 |
| »Zvezde štetil« ali »Zvesto štetil« (Leopold Stanek) . . . . .  | 5  |
| Kolač in odbijač (J. Z.) . . . . .                              | 14 |
| Kolač-odbijač in še drugega kaj (J. Bertonec - J. Z.) . . . . . | 21 |
| Pesem o siroti Jerici na napev zibnice (ZK) . . . . .           | 8  |
| »Nesrečna nevesta« s Strmca (J. Dolenc) . . . . .               | 20 |

|                                                                                                                                                                                                      |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Na sledi Kralju Matjažu: Nova balada iz Kostela (Z. Kumer) . . . . .                                                                                                                                 | 4  |
| Na sledi Kr. Matjažu: Pravljica iz Beneške Slovenije (M. Matičetov) . . . . .                                                                                                                        | 4  |
| Dve o bobu (Anica Arnel - Mtv) . . . . .                                                                                                                                                             | 10 |
| Finžgarjevo paremiološko bogastvo (Anka Novak) . . . . .                                                                                                                                             | 12 |
| Iz dijaških listov: Mrtvi ubil živega (L. Ramšak - »Vigred«) . . . . .                                                                                                                               | 20 |
| [Priporočilo za zbiranje gradiva] (J. Bohinc - »Beli lokvanj«) . . . . .                                                                                                                             | 20 |
| Drobne znamenitosti iz Kreda (M. Golia - J. Fon - Mtv.) . . . . .                                                                                                                                    | 13 |
| Iveri (ZK) . . . . .                                                                                                                                                                                 | 24 |
| O sodelovanju med šolami in muzejem v Pomurju (V. K.) . . . . .                                                                                                                                      | 12 |
| Razstava slovenskih barvnih vezenin (M. M.) . . . . .                                                                                                                                                | 24 |
| Kongresi, posvetovanja ipd.: VII. kongres Zveze društev folkloristov Jugoslavije (dr. Radoslav Hrovatin) 6 — Drugo posvetovanje (ZK) 17 — Slovenski etnografi na razpotju 18 — Zapisniki iz Titovega |    |

|                                                                                                                                                                                                     |      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| Užica (T. Ljubič) 24 — Po poteh stare Reciže (N. K.) 25 — »Ljudska kultura jugovzhodne Evrope« (-ok-) 25.                                                                                           |      |
| Društvene novice . . . . .                                                                                                                                                                          | 2, 8 |
| Etnografski film: Odlikovanje za slovenski film »Stehvanje« 2 — Nov etnografski film 5 — »Stehvanje« na festivalu v Firencah (Ernest Adamič) 11 — Etnografski film: 16 ali 8 mm (Stanko Kotnik) 25. |      |
| In memoriam: Pravljicarju Resniku v slovo (Milko Matičetov) 3 — Ob stoletnici rojstva Matije Urba 11 — Niko Županič (T. Urbas) 22 — Iz spominov na Franceta Marolta (Zmaga Kumer) 23.               |      |
| Med novimi knjigami: Rad kongresa folklorista Jugoslavije, Zaječar - Negotin 6 — Rad kongresa folklorista Jugoslavije, Bled 14 — Slovenski etnograf XIV 19.                                         |      |
| Vprašalnice: Ljudski plesi na Slovenskem — K naši vprašalnici o ljudskih plesih 2 — Godci, godite vi z vašimi klenet 10 — »Odprite naša vrata« (SM) 17.                                             |      |